

PISMO LOUISA ADAMIČA SESTRI TONČKI

7. OKTOBRA 1926

Članek prinaša do zdaj nepoznano pismo Louisa Adamiča sestri Tončki iz leta 1926. S tem pismom se je začelo redno dopisovanje med njima.

The letter by Louis Adamic to his sister Tončka of Oct., 7, 1926, published here in full for the first time, started regular correspondence between them.

Potem ko je petnajstletni Lojze Adamič konec decembra 1913 odšel v Ameriko, sta si z dve leti mlajšo sestro Tončko¹ pridno pisala,² dokler ni leta 1917 vojna napoved ZDA Avstriji pretrgala njune zveze. Po vojski se je Lojze, kot sam pravi, »potepal po svetu« in domov pisal kvečjemu še za božič in veliko noč, pošta od doma pa ga je komaj kdaj dosegla, saj dolgo ni imel stalnega naslova. Šele ko se je ustalil ter se za daljše obdobje naselil v San Pedru v Kaliforniji in ko je dosegel prvo literarno priznanje,³ so se njegovi tesni stiki s Praproškimi⁴ po posredovanju ameriškega sorodnika Lojzeta Škulja⁵ obnovili. Medtem se je Tončka, nekoč njegova glavna zaupnica, poročila in odšla z možem najprej v Osijek, od tod pa v Prištino.⁶ Ko sta z mamino⁷ pomočjo spet

¹ Moja mati Tončka je bila po letih stricu Lojzetu najbližja. Drugi njuni bratje in sestre so bili takrat še otroci in zato je pač ona vodila družinsko korespondenco.

² Ujec France Adamič se še spominja, »kako je Tončka zvečer ob sveči v veliki praproški kuhinji brala zbrani družini obsežne Lojzetove novice«. V zapuščini sem dobil samo eno pismo iz tega obdobja, napisal ga je Lojze Tončki 10. maja 1915. Dolgo je 5 tipkanih strani, govori pa med drugim o 40 strani dolgem pismu, ki mu ga je pisala moja mama, o njegovih 20, 14 in 6 strani dolgih poročilih, o tem, da ji je o svoji plači »gotovo desetkrat pisal, če že ne večkrat«, obljublja tudi, da bo pisal »vsak teden« in omenja, da je nakazal \$ 20. Opravičuje se, da ne more poslati še enega izvoda knjige, kakršno je bil že prej poslal, ker da je razprodana. To pismo hrani zdaj moj brat Andrej.

V svojem prvem ameriškem letu in pol je Lojze torej očitno zelo pridno pisal domov.

³ Ocena dotedanjega Adamičevega dela v Književnih novostih, Prosveta, May 19, 1926, je bila ugodna.

⁴ Adamičevi so doma s Praproč, ali danes, na Blatu št. 6 pri Grosupljem.

⁵ Lojze Škulj je bil dedov bratranec ali Lojzetov mrzli stric. Nečaku je pomagal v Ameriko in pri njem je Louis prva leta tudi stanoval.

⁶ Moj oče Valentin Kurent je bil častnik. Takrat je služil v Prištini, ki je bila garnizijsko mesto za Kosovsko divizijsko oblast.

⁷ Lojzetova in Tončkina mama, Ana Adamič, moja bakica.

dobila naslova drug drugega, sta si začela spet dopisovati, približno enkrat na teden ali na mesec, ob posebnih prilikah tudi dan za dnem, ali pa tudi z daljšo prekinitvijo, če ga je delo ravno tako prevzelo.⁸ S prvim pismom v tem obdobju njenega pisanja Lojze opravičuje svoj dolgoletni molk, ocenjuje lastno pisateljsko delo, popisuje razmere, v katerih živi, in kaže zanimanje za domače.

San Pedro, Calif., Oct. 7, '26

Draga sestra:

Iskrena hvala za Tvoje drago pismo in priložene slike. Ni toliko moja trdovratnost, da ti nisem pisal doslej, kot moj sram samega sebe in drugi faktorji, ki jih sploh ne morem opisati v svoji skoraj pozabljeni slovenščini. Mama mi je poslala Tvoj naslov⁹ in sem nameraval pisati i Tebi par vrstic po prejemu njenega pisma, toda (če mi veruješ ali ne) list sem bil založil nekam med svoje papirje in knjige, tako da še zdaj ne vem, kje je. Najbrž sem ga bil zamešal med druge papirje in proč vrgel.

Tvoje pismo me je zelo razveselilo, zlasti ko sem videl, da nisi tako hudo jezna. Pismo, ki si mi ga, kot praviš, pisala po Veliki noči, me ni doseglo. Jaz sem bil premenil naslov pred nekako dvema letoma. Veruj mi, ako bi bil videl pismo, bi ga bil sprejel.

Kar praviš, da si brala v *Jutru* o mojem »sijajnem uspehu na literarnem polju«, je meni povečini novost.¹⁰ Moj uspeh (ako je sploh mogoče rabiti to besedo v mojem primeru) je povsem nesijajen, vsaj dozdej. To ni moja skromnost, temveč žalostna resnica. Sem priobčil nad sto povesti in člankov¹¹ v raznih angleških (ameriških) revijah, toda moje dosedanje delo me čisto nič ne zanima; sem zelo nezadovoljen s samim seboj. Zdaj pišem dolg roman,¹² ki pa ne vem, kako se bo obnesel. Pišem

⁸ Ta pisma so zdaj pri meni.

⁹ Ko je Škulj obenem s Prosvetino recenzijo poslal v Praproče tudi Lojzetov naslov, je moj dedo Anton o tem takoj pisal mojemu očetju. Bakica pa je pisala sinu v Ameriko, spet po dolgem času dobila njegovo pošto in o tem obvestila še nas. Pismi, ki sta jih stara starša pisala o Lojzetu mojima staršema v Prištino, sem dobil v mamini zapuščini.

¹⁰ J. Vidmar, 'Hlapec Jernej' v angleščini. — *Jutro* 19. IX, 1926, št. 216, str. 11.

¹¹ Če se ni Adamič z okroglo stotico hotel pred sestro samo postaviti, bo treba te njegove »priobčene povesti in članke« še ugotoviti, saj jih zdaj ne poznamo toliko.

¹² Kaj naj bi bil ta »dolgi roman«, nisem še ugotovil. Lahko da gre za začetek avtobiografskega pisanja, ki je izšlo šele leta 1932 pod naslovom *Laughing in the Jungle*, Harper and Brothers, New York and London. V pripisu Adamič pove, da je 'napisal to knjigo, kot jo je zasnoval (že) leta 1929', pri tem pa ima najbrž z letnico v mislih le čas, ko je delo dobilo končno obliko.

vedno za več listov in revij¹³ in zaslužim s pisanjem okoli \$ 200 mesečno, tako da živim spodobno, to se pravi, jem, kadar se domislim, da sem lačen, ne hodim razcapan okoli in ob priliki si privoščim zabave in prijetne družbe, tako da ne znorim.

V posebnem ovitku Ti pošiljam par knjig in revij z mojimi povestmi in članki.¹⁴ Če ne boš razumela jezika, pa Te bo le zanimalo.

Kot menda veš, nedavno sem natisnil svoj prevod Cankarjevega Hlapca Jerneja,¹⁵ a kot vidim iz *Jutra*, ki mi ga je nekdo poslal, moje delo ni vsem pogodu. Tukajšnje ocene so zelo prijazne, prilagam eno iz Clevelandskega slovenskega mesečnika *Čas*.¹⁶ Prosim, da mi izrežek vrneš.

Moje molčanje tekom let je seveda brez vroka na Vaši strani.¹⁷ Potepal sem se po svetu in nisem imel ničesar pisati, kar bi vas razve-

¹³ To obdobje Adamičevega dela sta raziskovala profesor H. A. Christian v ZDA in Jerneja Petrič pri nas. Glej njegovo razpravo 'Adamičevi prevodi in izbor jugoslovanskih zgodb' v Zborniku Občine Grosuplje, ZOG X, Grosuplje 1978, str. 215—230, v mojem prevodu, in njeno Adamičevo prevajanje slovenskih umetnostnih del v angleščino, Slavistična revija, letnik 26, 1978, št. 4, str. 416 do 441.

¹⁴ V ovitku je bil tudi drobní zvezek *Yugoslav Proverbs*, Little Blue Book No 380, Girard, Kansas: Haldeman-Julius, 1923, Compiled by Louis Adamic. Knjižice se spominjam zato, ker sem ob njej spoznal besedo 'pregovor'. Bilo mi je tri leta in mama mi je morala kar naprej pripovedovati in razlagati pregovore, tako so mi bili všeč. Najbrž ji je Lojze v posvetilu razložil za kaj gre, saj ni razumela angleško. Očitno je tudi on rad imel rekla. V pismu, ki ga omenjam v opombi² na primer, jo uči, da »kdor z malim zadovoljen ni, velikega vreden ni«. Kje je zvezek zdaj, mi ni znano, njegov naslov pa sem poiskal v Christianovi bibliografiji Louis Adamic: A Checklist, The Kent State University Press, 1971.

Drugih »knjig in revij« iz te pošiljke se ne spominjam.

Toda med njimi je bila tudi knjiga *The American Parade*, 1 (July, 1926), kjer je na straneh 51—77 natisnjena Adamičeva »povest The Chrusader«. To je razvidno iz Lojzetovega pisma, ki ga je poslal mami 25. oktobra istega leta. Tokrat je poslal še Molekov slovenski prevod, ki je izhajal med 1. in 7. oktobrom v *Prosveti*.

¹⁵ Po izidu je Louis izvod svojega 'prevoda' *Yerney's Justice*, Vanguard Press, New York, 1926, poslal s posvetilom tudi nam v Prištino. Knjigo hrani brat Andrej.

¹⁶ Te »prijazne ocene« iz mesečnika *Čas* nisem našel.

¹⁷ V svoji adamičevski rahločutnosti so mama in vsi Praproški iskali vzrok za Lojzetov molk pri sebi. Resnično so pometali pred svojim pragom. Tudi Lojze je samega sebe ostro sodil, saj se je ravno zaradi nezadovoljstva s samim seboj po vojski domačim odtujil. Iskal je »samega sebe«, z drugimi besedami, ničesar ni našel, na kar bi bil lahko ponosen, grobo rečeno, bil je ničè. Bilo ga je sram pred domačimi, da je revež, nato se je sramoval, da se ne zna družini spet približati, iz tega občutka nevrednosti pa ni mogel splavati. Če ne bi uspel s svojim pisanjem, bi utonil. Najbrž je tako izgubil že prenekateri slovenski zdomec.

Moram opozoriti, da Louisa Adamiča ne more razumeti, kdor ne pozna družinskih potez, njihove občutljivosti, čezmerne zahtevnosti in nenavadne strogosti do sebe. Ponosen si lahko šele, če dosežeš visoka družinska merila. V tem pismu Louis vošči sestri, da bi ji bil sin »v ponos«. Več ji res ni mogel želeti.

selilo. Bil sem po celi Ameriki, po Mehiki in drugih srednje-ameriških republikah, na Hawaii, Filipinih in na Daljnem Vzhodu, iskal sem bogvekaj, menda samega sebe, mogoče pozabljenja. Zdaj sem že nekaj let v Kaliforniji in pišem. Književnost je vse kar me veseli in zanima.

Mama je seveda trpela, ne morem Ti povedati, kako mi je žal, toda kar je, je. Moja slovenščina je preslaba, da bi se izrazil, kako me vse to boli. *Mea culpa!*

Tvoje razmere me zelo zanimajo. Veseli me, da si srečna in zdrava, da imaš dobrega moža in srčkanega otroka. Deček ima zelo zanimivo čelo.¹⁸ Da Ti bo v ponos, ko doraste!

Mimice se spominjam kot zelo majhne punčke. Zdaj pa jo vidim na sliki kot zalo, veselo frajlo! Bóga ti! Da bo i ona srečna kot si ti.¹⁹

Piši mi o Pavli! Mama mi ni veliko povedala, in to šele v drugem pismu, potem ko sem povprašal. Razumem celo stvar, toda vseeno mami sem skoraj zameril. Izgleda, kot da se sramujete reve. Lahko domnevam, kaj je morala sirota prestati, ko je ta vražji krščanski svet zaznal za njen »greh«, ki pa seveda ni nič več greh kot je bil identični dogodek v tvojem primeru. Upam, da se bo vse dobro izteklo in da ste Pavli vsi dobri in prijazni.²⁰

Priština je po tvojem opisu zelo zanimiv kraj. Upam, da boš tam, ko pridem v domovino. Če gre vse po sreči, bom prišel v kakih dveh ali treh letih.

Vaša kuča mi zelo ugaja — rože in zagrinjala na oknih.²¹

¹⁸ Stric je to lepo povedal, v resnici pa je bila moja glava zveržena zaradi rahitisa. Na svet sem prišel v osiješki trdnjavi konec novembra, zima 1923—24 pa je bila huda, da ni kazalo z dojenčkom na zrak. Oficirska stanovanja v kazematah so imela dve klaftri debelo zidovje, vanje še ni posijalo sonce. Rešilo me je dvoje. Prvič, materino mleko, in drugič, ko sem si že lahko pomagal naokrog, apno, ali natančneje, belež, ki sem ga strgal s sten in lizal. Najboljši je bil omet s praproške štale. Teta Poldi mi je pozneje rada pripovedovala, kako sem dobil krušljivi omet in s polnimi ustmi zatrjeval »doblo je«. Razvado so mi skušali preprečiti, pa se je zame potegnil stari stric Miha, češ »kura tudi zoblje pesek, če ne, ne naredi trdih jajčnih lupin«. O tem so pripovedovali tudi stricu Lojzu, ko je obiskal Praproče. Smejal se je in mi prerokoval, da bom »egghead«.

¹⁹ Teti Mimi je bilo takrat petnajst let. Prišla je živet k nam, da bi mi bila za pestrno.

²⁰ Teta Pavla je bila dve leti mlajša od moje mame. Krščanska okolica se je zgražala, ko je dobila otroka, čeprav ni bila poročena, pa tudi verni družini ni bilo prav. Samo Lojze se je potegnil zanjo in skušal razbiti domače predsodke.

²¹ Priština je bila takrat majhno razbito gnezdo, čez njo se je valila srbska in avstrijska vojska, prvič pri umiku proti Albaniji, drugič pri prodiranju od Soluna navzgor. Zato je moral oče za družino najprej pripraviti hišo, da smo lahko po njegovi premestitvi prišli za njim. Spominjam se verande pred vhodom

Zgodovina Kosova mi je znana.

Ako pridem v Prištino, bom li »*persona grata*« v vaših *elite* krogih? Morda tedaj bom na poti do tiste puhle stvari, ki ji pravimo slava in za katero se borimo in ubijamo.²²

in nužnika v globini cvetličnega vrta. Čučavac mi je bil prepovedan, saj je bil res nevaren, samo širok trikotni izrez v deskah na tleh male kabine. Vanj sem odvrgl raztrgano lutko, pa sem bil za to tepen z jermenom pri sablji.

Louisa je očitno prijetno presenetila podoba spokojnega in urejenega doma, saj je najbrž iz Praproč že izvedel, da je »Tončka na Turškem«, če sklepam po zaskrbljenih bakičinih pismih moji mami z nasveti, kako se ubraniti »merčesa« in podobnih neveščnosti.

²² Vojna se je že zdavnaj končala, na Kosovem polju pa je še tlelo. Zaradi vojnega stanja so se očetu službena leta, prebita v Prištini, štela dvojno. Tam okrog so se z redno armado streljali kačaki, Arnauti, makedonstvujušči, kómite in kaj vem še kdo. Oficirska kasta pa je živela tako, kot najbrž po vseh kolonialnih garnizijah, s sprejemi, večerjami, zabavami in paradami. Spominjam se izletov, največkrat do Gračanice, nabirat kosovski božur, ali pogledat Muratovo Turbe, ali k Ajvaliji, kjer so se dobili vzorci svetleče se rude. Na pot so šli moški na konjih, góspé pa v kočijah, jaz sem bil na varnem v maminem naročju. Zadaž so za pravo varnost skrbeli vojaki s puškami in s poljsko kuhinjo, ki je peljala vse potrebno za piknik, prase ali jagnje za raženj, mladi sir, kačkavalj, paprike, v slamo zavite lubenice, ki so se čez noč hladile v vodnjaku, čutare s prepečenico in buteljke, ki jim je zamašek s pokom zletel v zrak. V ušesih so mi iz tistega časa poleg streljanja še gusle, njihov monotoni jok o izgubljeni bitki Kneza Lazarja, o Kosovski devojki, o Milošu Obiliću, ki je zaklal sultana »od učkura pa do grla bela«, o starem Jug Bogdanu in o devetih Jugovičih.

Kadar smo šli z doma, je mama zame in za druge majhne jugoviče nosila s seboj kamilice.

Od poslastic so mi najbolj v spominu turške sladkarije, lepljive in pre-sladke, ki so jih mami, teti Mimi in meni servirali po haremih albanskih in turških hanum, ko smo hodili na vljudnostni, pozneje pa tudi na prijateljski obisk. Serbet, boza in sladko iz rožnih lističev, ki se kar topijo v ustih. Mami se je zdelo prav, če se predstavi bližnjim sosedom, čeprav je takrat med vojsko in albanskim prebivalstvom bilo precej napeto. Zunaj mesta je pokalo, brez orožja ni bil nihče, med gospodo pa je vladala hladna formalna vljudnost. Toda nas so kmalu spoznali, da pravzaprav govorimo slovensko. Ali ni Miklošič nekaj pisal o albanskem jeziku? Spominjam se vsakovrstnih ljubeznivosti, kako mi je črna bula zagovorila bradavice in kako je stari mož z belo čalmo pripeljal teto Mimi in mene varno nazaj v mesto skozi streljanje, ki se je kar naenkrat začelo naokrog, ko sva se zgubila med griči pri nabiranju šipka za marmelado. Mama je znala biti v dobrih odnosih z ljudmi. Najbrž sta bila moja starša edina, ki sta bila vabljena na vse strani, na krstne slave, za silvestra, ko je prišel kurban bajram, na rojstne dneve in na poroke, da državnih praznikov, kot so Vidov dan, ujedinjenje, kraljev rojstni dan, polkovne slave in badnjak, niti ne omenim. Iz poznejših let se spominjam, da sta večkrat posredovala med dvema ali tremi sprtimi stranmi.

Mama se je očitno pohvalila velikemu bratu, da je v Prištini »*persona grata*«. Lojze njen diplomatski termin samo povzema, se mu rahlo in ljubeznivo posmehe in jo opomni, da se ni treba ubijati zaradi »tiste puhle stvari, ki se ji pravi slava«. Praproški so se radi pobahali, če so se imeli za kaj.

Te spomine sem tvegaj zato, da bi osvetlil, zakaj stric piše, da je Priština po maminem »opisu zelo zanimiv kraj« in kaj je mišljeno z »elitnimi krogi«, čeprav je mama gotovo videla tudi kaj bolj zanimivega kot dete, ki se bolj spominja slaščic, sablje, pušk in konj kot mož in žensk tistega časa. Toda nje-nega pisma ne poznam. Mogoče je še ohranjeno v Adamičevem arhivu, ki ga hrani Princetonska univerzitetna knjižnica.

Nastanjen sem v malem mestecu v Južni Kaliforniji, nekako predmestje velemesta Los Angelesa in obenem največje pristanišče ob Mirnem morju. Je zelo lep kraj, kot je cela Kalifornija: pravi paradiz glede podnebja — večno poletje. Živim sam. Imam malo stanovanje — *apartment* — polno knjig, kjer pišem svoje 'umotvore'. Imam nad 1000 knjig,²³ skoraj vse angleške.²⁴

Imam več dobrih prijateljev in prijateljic med zanimivimi literarnimi in drugimi ljudmi v tej okolici, posebno v Hollywoodu, ki je, kot mogoče veš, središče kinematografske industrije — umetnosti. Toda večkrat ne grem v družbo po cele tedne.

Zadnjo večjo sliko sem poslal mami. Sem naročil novih in bom poslal eno i Tebi, ko jo dobim. Prilagam ovo malo, ki me kaže kot ameriškega vojaka po vojni.²⁵

Če vidiš še kaj o meni v slovenskih časopisih, prosim pošlji mi izrezke.

Ko idem prihodnjič v Los Angeles, Ti bom poslal škatlo kalifornijskega suhega sadja. Upam, da boš dobila v redu.

Bom zaključil. Oprosti moji slovenščini. Mi gre nekako težko; sem se ji odvadil.²⁶ Priporočam, da se naučiš angleščine.

Najlepše pozdrave Tebi, detetu, možu in Mimi.

Vama bom poslal kaj lepega za Božič. Povej mi, kaj bi najbolj ugajalo mami. Piši to takoj, ni veliko časa.

Piši kmalu. Bom takoj odgovoril, ako me pismo najde doma. Grem večkrat na kratka potovanja.

Zdravi!

Lojze

S tem pismom je bil led prebit, njuno pisanje se je po Lojzetovem obisku domovini še okrepilo in treba je bilo nove svetovne vojne, da se je spet pretrgalo.

²³ Kvantifikacija »nad 100 objavljenih povesti in člankov« in »nad 1000 knjig« se da razložiti tudi kot očaranost z magičnima številkama in pa, vsaj pri številu objavljenih del, kot adamičevska nagnjenost k pretiravanju, s katerim radi dramtizirajo in poudarjajo svojo pripoved. Vendar, ne gre za laž ali ošabnost, temveč za živo domišljijo, ki bi rada učinkovito prikazala svojo misel.

²⁴ O tem, kako živi, je Lojze že prej pisal v Praproče, stara mama pa je to sporočila tudi nam s pismom, ki ga omenjam v opombi.⁹

²⁵ To malo sliko sem podedoval jaz, veliko s posvetilom pa ima brat.

²⁶ Pisma sem se komaj kaj dotaknil, raje ga puščam, kakor je bilo napisano. Lojze sam kar trikrat obupuje nad svojo skoraj pozabljeno slovenščino. Ne bi bilo prav, če bi mu pisanje tako predrugačil, da bi njegova prošnja za oprostitev zvenela kot lažna skromnost.

Original tega pisma je rokopis s črnilom na enajstih straneh, velikih približno za pol formata A 4. Hranil ga brat Andrej.

SUMMARY

The correspondence between Lojze and his sister Tončka, started after his emigration, was interrupted when the USA entered the World war I. In the postwar years, his »circumstances were nothing to write about to anybody«, but, when his literary activity won some recognition, they resumed their writing each other.

In his letter of Oct. 7, '26, Adamic explains her his long silence, expresses his dissatisfaction with his own writing 'success', and confesses that 'literature is everything I like'. He informs her about his 'more than one hundred published stories and articles', about his 'translation' of Cankar's Hlapec Jernej in njegova pravica (*Yerney's Justice*) and its reviews in *Jutro* and *Čas*, and adds, that 'in a separate envelope . . . a couple of (his) books and magazines with his stories and articles' will be sent to her. After a short description of his living in San Pedro, California, of his income, of his friends, and of his library, he inquires about the family. He is especially concerned about their sister Pavla and her 'illegitimate' birth of a child, which is 'no more sin than the analogous event in your case'. At the end, a 'large portrait' of himself, in addition to the 'enclosed photograph', is promised, and some Christmas gifts for her and for their mama are announced.

Could she, please, send him clips, 'if you will see something about me in Slovenian newspapers'?

This is the beginning of a series of letters, written by Louis Adamic to his sister 'every week, or every month', in one case even day by day, until his visit home in 1952.